

Boşluktaki Rasyonalite

Bachelard ve Searle'ün Zihin, Dil ve Eylem Felsefeleri
Üzerine Bir İnceleme

Ömer Faruk KARAKÖSE

ESKİ
YENİ

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1790

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyei

Yayın No | Publication Number: 368

Kitap Adı : Boşluktaki Rasyonalite

Alt Başlık : Bachelard ve Searle'ün Zihin, Dil ve Eylem Felsefeleri Üzerine
Bir İnceleme

Book Title : Rationality in the Gap

Subtitle : An Inquiry into the Philosophy of Mind, Language and Action in
Bachelard and Searle

ISBN : 978-625-5536-81-5

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255536815

Yazar | Author: Ömer Faruk Karaköse | orcid.org/0000-0002-6414-5781

Kurum | Institution: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

ROR ID: ror.org/0468j1635

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 382 (xviii + 364)

Yayın Tarihi | Publication Date: Aralık | December 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HPCF - Batı felsefesi: 1900'dan itibaren | Western philosophy: from c 1900 -

BISAC: PHI038000 - Felsefe / Zihin ve Dil | Philosophy / Mind & Body

THEMA: QDTS - Zihin felsefesi | Philosophy of mind

LC Classification: BD411 - Akıl ve Rasyonalite | Rationality

DEWEY: 128 - Felsefi antropoloji | Philosophical anthropology

WoS Category: Felsefe | Philosophy

WoS Citation Topics Meso: 6.2 - Felsefe | Philosophy

WoS Citation Topics Micro: 6.2.1 - Bilim Felsefesi | Philosophy of Science

Scopus Subject Areas: 1210 - Felsefe | Philosophy

Atf Bilgisi | Cite as: Karaköse, Ömer Faruk. *Boşluktaki Rasyonalite*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Eskiyei, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Boşluktaki Rasyonalite

Bachelard ve Searle'ün Zihin, Dil ve Eylem Felsefeleri
Üzerine Bir İnceleme

Ömer Faruk KARAKÖSE

Ankara 2025

Yazar Hakkında

Ömer Faruk KARAKÖSE

1992 yılında Almanya'nın Berlin şehrinde doğdu. Ortaöğretim ve lise eğitimini Kayseri'de tamamladı. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2019 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Aristoteles'in Zaman Anlayışı" başlıklı teziyle yüksek lisansını, 2025 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı "Rasyonaliteyi Yeniden Düşünmek: Gaston Bachelard ve John R. Searle'ün Perspektiflerinden Yeni Bir Yaklaşım" başlıklı doktora teziyle doktorasını tamamladı. 2016–2017 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görev yaptı. 2017 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe Tarihi Bilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak atandı ve halen burada akademik görevini araştırma görevlisi doktor olarak sürdürmektedir. Çalışma alanları arasında zihin felsefesi, yapay zeka felsefesi ve rasyonalite tartışmaları yer almaktadır. Evli ve iki çocuk babası olup İngilizce ve Arapça bilmektedir.

About the Author

Ömer Faruk KARAKÖSE

Ömer Faruk Karaköse was born in 1992 in Berlin, Germany. He completed his secondary and high school education in Kayseri. He graduated from the Faculty of Theology at Istanbul University in 2015. In 2019, he completed his master's degree at the Institute of Social Sciences at Recep Tayyip Erdoğan University with a thesis titled "Aristotle's Conception of Time." In 2025, he earned his PhD at the Institute of Social Sciences at Ankara University with his dissertation titled "Rethinking Rationality: A New Approach from the Perspectives of Gaston Bachelard and John R. Searle." Between 2016 and 2017, he worked as a teacher of Religious Culture and Ethics in schools affiliated with the Ministry of National Education. In 2017, he was appointed as a research assistant to the Department of Philosophy and Religious Studies, Division of History of Philosophy, at the Faculty of Theology, Recep Tayyip Erdoğan University, where he continues to serve as a research assistant with a doctoral degree. His areas of study include philosophy of mind, philosophy of artificial intelligence, and debates on rationality. He is married with two children and is proficient in English and Arabic.

Kitap Hakkında

Boşluktaki Rasyonalite Bachelard ve Searle'ün Zihin, Dil ve Eylem Felsefeleri Üzerine Bir İnceleme

Rasyonalitenin ne olduğuna dair tartışmalarda, araçsal rasyonalitenin belirleyici konumu, bilgisayar sonrası dönemde gelişen hesaplamalı yaklaşımlarla birlikte yeni bir işlev kazanmıştır. Bu yaklaşımlar zihni simgesel işlem birimi olarak kavırken, düşünmeyi algoritmik çözülebilirlik ilkesiyle tanımlar. Böylece rasyonalite, sadece teknik olarak işlev gösteren sabit bir yapıya indirgenmekle kalmaz aynı zamanda zihnin doğasına dair indirgemeci bir model olarak sunulur. Düşünme, bağlamdan ve bilinçten soyutlanarak işlemsel mantık içinde temsil edilir ve bu temsil, rasyonalitenin sınırlarını yapay biçimde daraltır. Gaston Bachelard ve John R. Searle, bu sınırlandırmayı farklı felsefi düzlemlerde görünür kılar. Bachelard bilimsel düşüncenin tarihsel kopuşlarla ilerlediğini savunur; Searle ise zihinsel içeriklerin sözdizimsel yapılarla temsil edilemeyeceğini, yönelimsellik ve toplumsal etkileşimle kurulduğunu gösterir. Bu iki düşünce çizgisi, rasyonalitenin sabit bir yapı değil kesintilerle şekillenen, bağlama göre değişen ve ancak akış içinde belirlenen bir süreç olduğunu ortaya koyar. Bu anlayış, “boşluktaki rasyonalite” olarak kavramsallaştırılmakta olan eleştirel bir yaklaşımda somutlaşır. “Boşluktaki rasyonalite”, rasyonaliteyi hesaplamaya indirgenebilir bir yeti olarak görmek yerine zihinsel, toplumsal ve tarihsel etkenlerin iç içe geçtiği karmaşık bir oluş süreci olarak düşünmeye çağırır. Rasyonalitenin zihinsel bağlamdan koparılarak işlemsel ve prosedürel modellerle indirgenmesi, onu temsil edilebilir bir yeti olarak sabitlemeye çalışır. Oysa “boşluktaki rasyonalite”, rasyonalitenin daima kendisini kavrama ve temsil etme biçimlerimizin ötesine taşan bir potansiyele sahip olduğuna dikkat çekerek indirgemeci her tür yaklaşıma karşı, düşünmenin açıklık, belirsizlik ve yenilik içeren doğasını felsefi düzeyde yeniden görünür kılar.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi; Rasyonalite; Hesaplamalı Yaklaşımlar; Araçsal Rasyonalite; Bachelard; Searle; Boşluktaki Rasyonalite

About the Book

Rationality in the Gap An Inquiry into the Philosophy of Mind, Language and Action in Bachelard and Searle

In discussions on the nature of rationality, the dominant role of instrumental rationality has taken on a new form with the development of computational approaches in the post-computer era. These approaches frame the mind as a symbolic processor and define thinking through algorithmic solvability. As a result, rationality is reduced not only to a technically functional structure but also to a model that simplifies the nature of the mind itself. Thought is represented through operational logic, abstracted from context and consciousness, thereby narrowing the concept of rationality in an artificial way. Gaston Bachelard and John R. Searle expose this limitation from distinct philosophical perspectives. Bachelard emphasizes the discontinuous nature of scientific progress, while Searle argues that mental content emerges through intentionality and social interaction rather than syntactic representation. These two lines of thought challenge the idea that rationality can be captured by fixed structures or formal rules. Instead, they point to a process that unfolds through discontinuities, shaped by context and contingency. This shared concern takes shape in the critical framework of “rationality in the gap.” This concept proposes that rationality cannot be confined to a calculable capacity. Rather than being a self-contained mental faculty, rationality involves a complex interplay of cognitive, social, and historical factors. Attempts to isolate it within procedural or computational models overlook its openness and generative potential. “Rationality in the gap” highlights this excess -rationality’s persistent tendency to overflow our efforts to define or represent it- and reasserts, at a philosophical level, the indeterminate, tension-filled, and context-sensitive nature of thought.

Keywords: History of Philosophy; Rationality; Computational Approaches; Instrumental Rationality; Bachelard; Searle; Rationality in Gap

Hilal Gizem'e İthafen...

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
ÖN SÖZ	xiii
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
BACHELARD ve SEARLE'ÜN KARŞILAŞMASI:	
DÜŞÜNEN MAKİNELER MİTOSU	41
Makineler Düşünebilir mi?	59
Beyin, Bilinç ve Nitelikler (Qualia) Üzerine	82
Yönelimsellik ve Zihnin Çok Boyutlu Düzeyi	110
Dilin İşlevi Sorunu ve Psikolojizmin Direnci	127
İKİNCİ BÖLÜM	
BACHELARD ve SEARLE'ÜN ORTAK ÇAĞRISI:	
BOŞLUKTAKİ RASYONALİTENİN İMKANI	169
Rasyonalite Araç/Amaç İlişkisine İndirgenebilir mi?	189
Eylem, Özgürlük ve Benlik Üzerine	225
Kolektivite ve Rasyonalitenin Normatif İnşası	267
Gerçekçilik Sorunu ve Rasyonalitenin Ontolojik Zemini	298
SONUÇ	333
KAYNAKÇA	345
DİZİN	361

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Eukleides Algoritması Örneği	55
Şekil 2: Turing Makinesi Şeridi	56
Şekil 3: Tipik Bir Nöronun Şematik Gösterimi	86
Şekil 4: Zihinsel ile Fiziksel Arasındaki Geleneksel Ayrım	100
Şekil 5: Boşluğun Aşamaları	237

ÖN SÖZ

Yapay zeka alanında son yıllarda yaşanan hızlı gelişmeler, insan zihninin doğasına ve rasyonalitenin nasıl kurulduğuna ilişkin klasik felsefi tartışmaları yeniden görünür kılmıştır. Özellikle ChatGPT, Gemini ve Claude AI gibi büyük dil modelleri üzerine inşa edilen sohbet uygulamalarının gündelik yaşama hızla dahil olması, zihnin hesaplama dayalı bir işleyişe indirgenebileceği yönündeki tarihsel yaklaşımı yeniden tartışmaya açmıştır. Bu çerçevede zihin çoğu zaman sembolik işlemler gerçekleştiren bir mekanizma olarak tasavvur edilmekte; rasyonalite ise tutarlılık ve verimlilik ilkelerine göre işleyen formel algoritmalarla özdeşleştirilmektedir. Böyle bir anlayış, rasyonel etkinliğin belirli amaçlara ulaşmak için en uygun araçları seçme becerisine dayandığı ve hesaplama mantığı içinde güvence altına alınabileceği varsayımını içermektedir. Dolayısıyla rasyonel olan, insan zihninde işleyen hesaplanabilir bir prosedür dizgesine indirgenmiş görünmektedir. Bu çalışma, söz konusu araçsal çerçevenin sınırlarını yeniden tartışmaya açmayı ve rasyonaliteye ilişkin daha geniş bir düşünsel imkan alanı önermeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle farklı düşünsel geleneklerden gelen Gaston Bachelard ile John R. Searle’ü rasyonalite sorunları etrafında ilk kez ortak bir eleştirel odakta buluşturarak her iki düşünürde de belirginleşen “boşluk” temasını görünür kılmaktadır. Nedensel sürekliliğin askıya alındığı, mantıksal zincirin kırıldığı fakat yaratıcı sezginin, ahlaki sorumluluğun ve bağlama duyarlı düşünmenin devreye girdiği bu “boşluk” fikri, çalışmanın teorik odağını oluşturmaktadır. Bu ortak çıkış noktasından hareketle çalışma, ‘boşluktaki rasyonalite’ adını verdiği özgün bir kavram-sallaştırma önermek suretiyle rasyonalitenin sabit bir modele indirgenemeyen toplumsal, tarihsel ve bilinçsel koşullar içinde

sürekli yeniden oluşan dinamik bir imkan alanı olarak anlaşılması gerektiğini ortaya koyar.

Doktora tezimin gözden geçirilip genişletilmiş bir versiyonu olan bu çalışma, temelde iki ana bölüm üzerine inşa edilmiştir. Birinci bölüm, Bachelard ve Searle’ü «Makineler gerçekten düşünebilir mi? sorusu ekseninde özgün bir tartışma zemininde buluşturur. Yapay zeka uygulamalarının sınırlarını irdeleyen bu soru; düşünmenin, anlamın ve bilinçli deneyimin ontolojik statüsüne dair köklü felsefi problemleri yeniden gündeme taşımaktadır. Bu çerçevede bölüm, sentaksın tek başına semantik üretebileceği iddiasının geçerliliğini sorgulamakta; hesaplamalı yaklaşımların dayandığı zihinsel modelin tutarlılığını, her iki düşünürün zihin, anlam ve dil üzerine geliştirdikleri kuramsal perspektifler ışığında eleştirel bir süzgeçten geçirmektedir. Çalışmanın ikinci bölümü, rasyonalitenin yalnızca araç-amaç ilişkisine indirgenip indirgenemeyeceği sorunsalından hareketle, Bachelard ve Searle’ün paylaştığı felsefi yönelimi açığa çıkarır ve bu temelde “boşluktaki rasyonalite” kavramsallaştırmasını gerekçelendirir. Hesaplamalı yaklaşımların, araç-amaç uyumunu esas alan araçsal bir rasyonalite anlayışından beslendiği savından yola çıkılarak bu bölümde güçlü bir araçsal rasyonalite eleştirisi geliştirilir. Tartışma bu noktada bir zihin felsefesi incelemesinin sınırlarını aşarak, daha geniş bir düzlemde rasyonalite sorunu olarak konumlandırılır. Bu bağlamda eylemin doğası, özgürlüğün imkanı, benliğin sürekliliği, rasyonalitenin toplumsal boyutları ve gerçekçilik tartışmaları derinlemesine analiz edilir. Nihayetinde çalışma, rasyonalitenin araçsal ve formel bir yapıya hapsedilemeyecek denli çok katmanlı olmasının ötesinde; rasyonel olanın, kendisini tanımlamaya veya kuşatmaya yönelik her türlü teorik girişimi aşan bir mahiyete sahip olduğunu ileri sürmektedir.

Bu çalışmanın bugünkü hâline ulaşmasında rehberliği, bilgi birikimi ve engin tecrübesiyle her zaman yanımda olan saygıde-

ğer hocam Prof. Dr. Celal Türer'e en derin şükranlarımı sunarım. Lisans eğitimimden itibaren akademik hayatım boyunca yönlendirmeleri, eleştirel yaklaşımı ve manevi desteğiyle beni daima yüreklendiren muhterem hocam Prof. Dr. Mustafa Tekin'e, aynı zamanda aile büyüğüm olarak gösterdiği yakınlık için müteşekkirim. Metnimi okuyup değerlendirme nezaketini gösteren Prof. Dr. Mehmet Hilmi Demir, Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir, Prof. Dr. Murat Arıçlı, Doç. Dr. Nihat Durmaz, Doç. Dr. Metin Aydın, Doç. Dr. Tuba Nur Umut, Doç. Dr. Emrullah Kılıç, Dr. Öğr. Üyesi Samet Büyükkada ve Öğr. Gör. Dr. Yahya İncetahtacı'ya yapıcı katkıları için içtenlikle teşekkür ederim. Hayatımın her döneminde desteğini hissettiğim kıymetli aileme de ayrıca teşekkür etmek isterim. Bu meyanda değerli hocam ve annem Hatice Vicedan Tekin'e; sevgili anne ve babam Muazzez ve Eyüp Karaköse'ye süreç boyunca verdikleri destek, dua ve yakınlık için en içten şükranlarımı sunarım. Bu çalışmanın kalbi niteliğindeki en özel teşekkür ise sevgili eşim Hilal Gizem'e aittir. Kitabın oluşum sürecinde hem fikrî yoğunluğun hem de hayatın doğal akışının yükünü sabırla, anlayışla ve sarsılmaz bir destekle taşıdı; yorgunluğumu hafifleten, her aşamada yanımda duran hep o oldu. Bu metindeki emek bana ait olsa da devam edebilme gücümün kaynağı büyük ölçüde onun sessiz fedakârlığı, sevgisi ve omuz verdiği yüklerdir. Hilal Gizem'e yalnız bir eş olarak değil bu kitabın görünmeyen mimarlarından biri olarak teşekkür borçluyum. Gözümün nuru çocuklarım İrem ve Asaf Bera ise bu sürecin en güzel anlamı, en saf neşesi ve en güçlü ilhamı oldular. Varlıklarıyla her gün yeniden sabır, sevinç ve umut verdiler; bu kitapta yazılı olmayan en iyi cümleler onlardır. Son olarak adlarını tek tek zikredemediğim bütün hocalarıma, dostlarıma ve arkadaşlarıma katkı ve desteklerinden ötürü içtenlikle teşekkür ederim.

Ömer Faruk KARAKÖSE

Rize 2025

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Türkçeye eviren
d.	: Doęum Tarihi
Der.	: Derleyen
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
No:	: Number
.	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
vd.	: Ve devamı
Vol.	: Volume
Y.	: Yıl

